

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO2-M22z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Шулєпко Ольга Федорівна

Керівник: **Мартіна О.В.**,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
початкової освіти

Рецензент: **Гордійчук М.С.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	8
1.1. Сутність індивідуалізації і диференціації навчання у психолого-педагогічних дослідженнях.....	8
1.2. Формування пізнавального інтересу молодших школярів в умовах концепції НУШ.....	21
1.3. Використання технології диференційованого навчання на уроках у початкових класах	26
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	34
2.1. Пізнавальна активність молодшого школяра як педагогічна проблема...	34
2.2. Особливості розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів	41
2.3. Опис досвіду реалізації індивідуального підходу в освітній діяльності учнів початкових класів.....	58
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ВСТУП

В умовах сьогодення, коли постійно ускладнюється зміст знань та завдань, що ставляться перед школярами в освітньому процесі початкової школи, в якій активно проходить реалізація положень Концепції Нової української школи, працювати за традиційною системою неможливо, оскільки не кожен учень може освоїти складну навчальну програму. Адже дуже часто в одному класі навчаються учні із дуже високим рівнем розвитку, яким потрібен підбір складніших видів завдань, розв'язання яких мотивуватиме їхню подальшу пізнавальну діяльність, та учнів з дуже низьким рівнем розвитку, які, в свою чергу, потребують простіших видів завдань, щоб не втратити повністю прагнення до здобуття знань у зв'язку з тим, що в них не все виходить.

Водночас особливість учнів молодшого шкільного віку полягає в тому, що вони прагнуть перемог, схвалення досягнень та мотивації, нових ідей. Саме тому в сучасному освітньому процесі важливе місце займає індивідуальний підхід, що враховує особливості кожного учня, його готовність до роботи і її темп, ставлення до контролю й оцінювання результатів діяльності та потребує значних зусиль і часу вчителя, який підбиратиме матеріал згідно можливостей кожного школяра.

На необхідності застосування ефективних підходів до навчання, зокрема й індивідуального, наголошується в законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа», Державному стандарті початкової освіти, інших нормативно-правових документах. За цих обставин набуває важливого значення вивчення організаційно-педагогічних засад застосування індивідуального підходу в навчанні молодших школярів.

Виховання у дітей стійких пізнавальних інтересів, їхній розвиток завжди були актуальною проблемою, оскільки від того, як активно учні вивчають

навчальний матеріал, наскільки самостійно відбувається їхня діяльність на уроці, залежить ефективність усієї роботи вчителя.

Формування у молодших школярів пізнавальних інтересів є необхідною умовою розвитку їхніх пізнавальних здібностей; зміцнення умінь і навичок самостійно засвоювати та осмислювати навчальний матеріал, виховання прагнення до самоосвіти, формування основних інтелектуальних умінь, необхідних для оволодіння знаннями з навчальних дисциплін.

Питаннями розвитку особистості дитини з урахуванням вікових закономірностей, а також індивідуального підходу в навчанні й вихованні займалися вчені різних країн і періодів. Щодо педагогічної спадщини минулого, то варто відзначити внесок таких педагогів, як Я.А. Коменський, Ф.А. Дістервег та Й.Г. Песталоцці, які в своїх працях підкреслювали необхідність підготовки вчителя до роботи з дітьми різного рівня розвитку. Продовжили їхню думку щодо необхідності індивідуалізації навчання К.Д. Ушинський, Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, В.О. Сухомлинський та інші дослідники.

Аналіз зарубіжної і вітчизняної психолого-педагогічної літератури засвідчує, що чимало праць учених присвячено висвітленню різних аспектів проблеми індивідуального підходу до навчання в освітньому процесі початкової школи (Л.С. Виготський, С.У. Гончаренко, О.Я. Савченко, Г.І. Коберник та ін.). Проте використання індивідуального підходу в навчанні молодших школярів на уроках української мови в освітньому просторі Нової української школи, не зважаючи на його актуальність і доцільність, ще не привернуло належної уваги вітчизняних лінгводидактів.

Таким чином, стан дослідження проблеми в науковій літературі, її важливість для сучасної теорії і практики початкової освіти зумовили вибір теми дипломної роботи: **«Індивідуальний підхід як засіб формування пізнавальних інтересів учнів початкових класів на уроках української мови»**.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні організаційно-педагогічних засад індивідуального підходу як засобу формування пізнавальних інтересів учнів початкових класів на уроках української мови.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми індивідуального підходу до навчання в психолого- педагогічній літературі.

2. Виокремити теоретичні засади індивідуального підходу як засобу формування пізнавальних інтересів у початковій школі.

3. Охарактеризувати організаційно-педагогічні засади індивідуального підходу як засобу формування пізнавальних інтересів учнів початкових класів на уроках української мови.

4. Обґрунтувати ефективні форми, методи і засоби індивідуального підходу як засобу формування пізнавальних інтересів у навчанні молодших школярів української мови.

Об'єкт дослідження: процес формування пізнавальних інтересів молодших школярів на уроках української мови.

Предмет дослідження: організаційно-педагогічні засади індивідуального підходу як засобу формування пізнавальних інтересів учнів початкових класів на уроках української мови.

Робоча гіпотеза полягає у припущенні, що навчання молодших школярів буде результативнішим, якщо освітній процес здійснюватиметься на основі методики індивідуального підходу до навчання за такою логікою:

– вивчення індивідуальних особливостей учнів відповідно до специфіки змісту навчального матеріалу із застосуванням діагностичних методів;

– групування учнів залежно від ступеня прояву їхніх індивідуальних особливостей (інтерес до предмета, творчість тощо);

– упровадження в освітній процес науково-обґрунтованого методичного забезпечення, складовими якого є різнорівневі завдання для пізнавальної діяльності та контролю навчальних досягнень учнів початкових класів.

Для розв'язання поставлених завдань у роботі використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз філософської, психолого-педагогічної, соціологічної, літературознавчої й методичної літератури з проблеми дослідження; державних документів, що регулюють процес літературної освіти в Україні; аналіз чинних програм, шкільних підручників, методичних посібників; *емпіричні* – спостереження за освітнім процесом, аналіз усних і письмових робіт молодших школярів, констатувальний та формувальний етапи експерименту.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в науковому обґрунтуванні особливостей індивідуального підходу до навчання молодших школярів та в охарактеризуванні організаційно-педагогічних засад індивідуального підходу як засобу формування пізнавальних інтересів учнів початкових класів на уроках української мови в освітньому процесі Нової української школи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть використовуватись вчителями початкових класів у навчанні української мови молодших школярів, викладачами та студентами закладів вищої освіти, а також у системі післядипломної педагогічної освіти щодо організації індивідуального підходу до навчання молодших школярів.

Експериментальна база дослідження. Експериментальну роботу проводили серед учнів початкових класів (3-й клас) Кам'янець-Подільського ліцею №13 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Участь у науково-практичних студентських конференціях; публікація тез доповідей у збірнику матеріалів наукових досліджень студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Апробація матеріалів наукового дослідження частково впроваджувалася під час проходження педагогічної практики.

Звіт про стан виконання дипломної роботи заслуховувався на засіданні кафедри теорії та методик початкової освіти.

Структура дипломної роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Одержані в процесі дослідження результати дали підстави зробити наступні висновки: аналіз стану дослідження проблеми індивідуального підходу до навчання в психолого-педагогічній літературі засвідчив актуальність окресленої проблеми для сучасної науки освітнього процесу початкової школи. Вченими індивідуальний підхід розглядається як один із найважливіших формуючим і розвиваючим принципом навчальної діяльності молодших школярів, який передбачає розвиток їхньої творчої особистості. Виокремлені на основі вивчення праць науковців теоретичні засади індивідуального підходу до навчання в початковій школі дають підстави для визначення особливостей використання індивідуального підходу:

- Основою використання індивідуального підходу є облік вікових, психологічних та індивідуальних особливостей учня початкових класів.
- Головна його мета – збереження і подальший розвиток індивідуальності кожного молодшого школяра.
- Реалізація індивідуального підходу потребує від вчителя орієнтуватись на загальну типологію, яка містить такі вимоги:
 - типологія має бути однаковою для всіх здобувачів початкової освіти;
 - слід вчителю слідкувати за динамікою в навчанні кожної дитини, щоб бачити їхній ріст та враховувати його;
 - давати можливість вибору системи роботи.

Охарактеризовані організаційно-педагогічні засади індивідуального підходу до навчання української мови учнів початкових класів дають підстави стверджувати, що без дотримання певних норм та принципів індивідуалізації досягти очікуваної результативності навчальної діяльності неможливо. Оскільки кожна дитина є індивідуальністю, яка має певні вікові та індивідуальні особливості, котрі вчителю слід обов'язково враховувати при плануванні своєї роботи та під час освітнього процесу.

З'ясовано особливості використання індивідуального підходу у навчальній діяльності молодших школярів та охарактеризовано головні вимоги до освітнього процесу з використанням індивідуалізації, які в першу чергу полягають у вивчення і врахуванні навчальних можливостей кожного учня.

Узагальнення досвіду реалізації індивідуального підходу в освітній діяльності молодших школярів дає підстави характеризувати його як ефективний метод освітньої діяльності, спрямований на індивідуальний розвиток кожного здобувача освіти відповідно до його особливостей та можливостей. Водночас використання індивідуального підходу вимагає від педагога дотримання певних вимог:

- постійне вивчення вікових та особистих особливостей кожного здобувача початкової освіти;
- визначення особливостей, які є позитивними (що сприяють кращому сприйманню навчальної інформації), негативними (що можуть бути завадою в навчальному процесі) та нейтральними (які не вносять ніякого впливу на освітній процес);
- вибір завдань для кожного здобувача освіти відповідно його можливостям та розвитку пізнавального інтересу;
- підбір форм, методів і засобів індивідуального підходу щодо навчальної діяльності.

Обґрунтовано ефективні форми, методи і засоби індивідуального підходу в навчанні молодших школярів на уроках української мови, що відповідають рівню навчання та особистісного розвитку учнів початкових класів. Експериментальне дослідження підтверджує думку щодо ефективності індивідуального підходу та його можливостей у навчальній діяльності та засвоєння знань учнів початкових класів, зокрема на уроках української мови.

У процесі аналізу встановлено, що індивідуальний підхід охоплює собою вивчення програмного навчального матеріалу програм на різних рівнях, зважаючи на підготовленість молодших школярів до сприймання інформації,

враховуючи їхні здібності, задатки та інші чинники для того, щоб створити навчальну ситуацію, за якої всі її учасники будуть зайняті діяльністю та не буде виникати прогалин у навчанні здобувачів початкової освіти.

Оскільки будь-яка психологічно здорова дитина повинна отримати знання і в більшій чи меншій мірі володіти навчальним матеріалом у межах шкільної програми, основне завдання вчителя – забезпечити досягнення цієї мети. Освітній процес має бути спрямований не просто на засвоєння знань, орієнтуючись на рівень можливостей учня, а й нести собою позитивну динаміку, що надасть змогу максимально розвинути у школяра мислення, пізнавальні інтереси та можливості.

Встановлено, що використання індивідуального підходу як засіб формування пізнавальних інтересів учнів початкових класів на уроках є досить складним процесом, який охоплює взаємозв'язок теоретичних знань даної галузі, а також практичні вимоги щодо застосування цього підходу в навчальній діяльності молодших школярів.

Нами з'ясовано, що вчителю потрібно визначати та враховувати у своїй педагогічній діяльності індивідуальні особливості кожного школяра задля того, щоб сприяти всебічному розвитку дитини. Результати досвіду засвідчують, що індивідуальний підхід є ефективним методом освітнього процесу і його використання на уроках української мови сприяє покращенню знань учнів початкових класів та їхньої мотивації до навчальної діяльності. Оскільки при використанні традиційного навчання результати якості засвоєння знань школярів були низькими, то з використанням індивідуального підходу цей показник значно покращився, що підтверджують наведені нами дані.

Тому вважаємо, що саме використання індивідуального підходу в освітній діяльності вчителя початкових класів допоможе досягти високої якості знань молодших школярів та ефективності процесу навчання в освітньому просторі Нової української школи, яка має на меті формування

всебічно розвиненої особистості, спроможної до самостійної життєдіяльності в складному соціумі нашого сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова М.К. & Козлова В.П. (2013) Психофізіологічні особливості індивідуальності школярів: Облік і корекція. *Навч. посібник для студ.вищ.навч. закладів*. Видавничий центр «Академія», Київ.160 с.
2. Базовий навчальний план початкової школи. (2019) *Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи*. Київ : Світоч, С.30-33.
3. Бібік Н.М. (2017) Нова українська школа: порадник для вчителя Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 206 с.
4. Варій М.Й., Ортинський В.Л. (2017) Основи психології і педагогіки: підручник. Львів : Вид-во Львівської політехніки. 548 с.
5. Вашуленко М.С. & Дубовик К.В. (2018) 100 мовних вправ для розвитку дослідницьких умінь учнів: метод. посібн. для вчителів. Видавничий дім «Освіта», Київ. 64 с.
6. Вашуленко М.С. (2010) Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів, Київ. 364 с.
7. Вашуленко М.С. (2012) Методика навчання української мови в початковій школі [за наук. ред. М.С. Вашуленка] Київ : Літера ЛТД, 364 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (2015) [Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел], 1728 с.
9. Войтенко В.І. (2018) Індивідуальний підхід до особистості у шкільній практиці другої половини ХІХ ст. Харків. *Мовознавство*. С. 102-108.
10. Володько В.М. & Солдатенко М.М. (2014) Індивідуалізація навчання студентів. *Педагогіка і психологія*, №3, Київ. С. 91-99.
11. Гаврилюк О.М. (2019) Педагогічні аспекти індивідуального підходу у викладанні української мови в початковій школі. Київ : Видавництво «Академія», 176 с.

12. Гриневич І.І. (2013) Індивідуальний підхід як історико-педагогічна проблема . Вип. VIII. Харків: ХДПУ, С. 94-104.
13. Державний стандарт початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р., № 87). Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennyaderzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
14. Деркач Н.С. (2013) Навчання грамоти. *Навчально-методичний посібник для студентів, учителів*. Тернопіль : Підручники і посібники, 112 с.
15. Дичківська І.К. (2015) Інноваційні педагогічні технології, Київ : Академвидав, 304 с.
16. Дівакова І.І. (2017) Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль : Мандрівець, 180 с.
17. Добровольська.В.О. (2017) Інтеграція навчальних предметів в початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів: Матеріали інтернет-семінару. Черкаси : Видавництво КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 183 с.
18. Дубровська Л.О. & Дешко О.О. (2018) Проблема готовності вчителів початкових класів до упровадження ідей реформи Нової української школи. Київ : Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. *Психолого-педагогічні науки*. №3. С. 23- 27.
19. Дубровська Л.О. (2015) Вивчення дітей як основа індивідуального підходу в педагогічній спадщині І. Песталоцці та А. Дістервега. *Початкова школа*. №3. С. 163-165.
20. Карнаух Т.О. (2015) Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках читання. *Початкова школа*. №11, С.5-8.
21. Коберник Г.І. (2012) Індивідуалізація й диференціація навчання в початкових класах: теорія та методика. Київ : Науковий світ, 232 с.

22. Коваль Г.П. (2018) *Методика викладання української мови. Навчальний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів.* Тернопіль. 287 с.
23. Коменський Я.А. (2013) *Велика дидактика. Пансофічна школа. Вибрані педагогічні твори.* Київ. 362 с.
24. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.07.2019 № 1038.
URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>
25. Коржова Н.С. (2012) *Основи педагогічної майстерності вчителя початкових класів.* Київ : Видавничий дім «Освіта», 224 с.
26. Корсакова О.О. (2015) *Різномірні диференційовані завдання з української мови для початкових класів. Початкова школа, №7.* С. 14- 44.
27. Котик Т. М. & Романюк С.З. (2021) *Актуальні проблеми вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Початкова освіта».* Чернівці – Івано-Франківськ : Рута, 292 с.
28. Кузьменко О.В. (2017) *Формування індивідуального підходу вчителя до учнів на уроках української мови.* Львів : Світ слова, 200 с.
29. Кулачківська С.Є. & Гуменюк Г.В. (2015) *Індивідуалізація виховання: методичні рекомендації.* Київ : Міленіум, 126 с.
30. Кучерук О.А. (2017) *Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: навчальний посібник.* Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 182 с.
31. Лернер І.Я. (2016) *Розвиваюче навчання з дидактичних позицій. Педагогіка.* №2, С.10.
32. Лисенко Л.М. (2016) *Психолого-педагогічні аспекти індивідуалізації навчання учнів початкових класів.* Київ : Педагогічна думка, 208 с.

33. Логачевська С.В. (2016) Індивідуалізація завдань для шестиліток на уроках навчання грамоти. *Початкова школа*, №2, С. 9-11.
34. Макарова О.М. (2018) Формування пізнавальної активності учнів на уроках української мови. Київ : Освіта, 176 с.
35. Мосіяшенко В.В. Українська етнопедагогіка: навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2020. 175 с.
36. Наволокова Н. П. (2012) Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій «Основа», 176 с.
37. Нестеренко Т.А. (2014) Методика формування індивідуального підходу у викладанні української мови в початковій школі. Київ : Видавничий дім «Самміт-книга», 168 с.
38. Нечипоренко О.М. (2013) Диференціація – одна з форм інноваційних технологій. *Початкова школа*, № 5. С. 21 - 24.
39. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
40. Організаційні форми навчання у початковій школі. [Савченко О. Я., Бібік Н. М., Мартиненко В. О., Цимбалару А. Д. та ін]. Київ : Педагогічна думка, 2017. 423 с.
41. Охріменко Л.С. (2017) Організація групової роботи учнів під час навчання української мови в початкових класах. *Початкова школа*, №2. С.10-13.
42. Петренко Л.М. (2016) Формування пізнавальних інтересів учнів початкових класів на уроках української мови. Київ : Видавничий дім «Освіта». 152 с.
43. Петричко І.В. (2020) Методичний супровід учителя Нової української школи. *Початкова школа*, № 9. С.45-46.
44. Петрова І.С. (2015) Індивідуалізація навчання у початковій школі: педагогічні та психологічні аспекти. Харків : Видавництво ХНУ. 168 с.
45. Підготовка фахівців у контексті становлення Нової української школи: збірник наукових праць [за заг. редакцією В.Є. Литнєва,

Н.Є. Колесник, Т.В. Завязун]. Житомир : ФОП «Н. М. Левковець», 2018. У 2-х ч. Ч. I. 256 с.

46. Пономарьова К.П. (2015) Нестандартні форми організації навчання української мови в початкових класах. *Початкова школа*, №12. С. 1-6.

47. Пономарьова К.І. (2020) Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 88 с.

48. Прищепа О.Ю. (2020) Формування і розвиток навичок письма молодших школярів на засадах диференційованого підходу: методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 72 с.

49. Прокопенко І.Ф. (2018) Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник [кол. авторів, 3-є вид., допов. і переробл]. Харків : ХНПУ, 457 с.

50. Рабунський Е.С. (2015) Індивідуальний підхід в процесі навчання школярів. *Педагогіка*, С.105.

51. Роєнко Л.М. & Торчинська Т.А. (2018) Технології навчання в мовно- літературній галузі початкової школи. Умань, 150 с.

52. Роєнко Л.М. (2015) Теорія і технології вивчення освітньої галузі «Мова і література». Курс лекцій: посіб. для студентів та учителів почат. кл. Умань, 126 с.

53. Роєнко Л.М. (2019) Теорія і технології вивчення освітньої галузі «Мова і література»: курс лекцій. Умань : Візаві, 172 с.

54. Романюк Т.П. (2015) Індивідуалізація навчання в початковій школі. Київ : Видавничий дім «Освіта», 224 с.

55. Савченко О.Я. (2013) Сучасний урок: суб'єктивність навчання і вправність структури. *Початкова школа*, № 9, С. 11-16.

56. Савченко О.Я. & Бібік Н.М. & Мартиненко В.О. (2017) Організаційні форми навчання у початковій школі: посібник. Видавничий дім «Сам», 304 с.

57. Савченко О.Я. (2012) Дидактика початкової освіти: підручн. Київ : Грамота, 504 с.
58. Сергеева І.В. (2017) Педагогічні умови формування пізнавальних інтересів учнів початкової школи. Харків : Видавництво ХНПУ, 176 с.
59. Сидоренко Н.А. (2018) Практика застосування індивідуального підходу у викладанні української мови в початковій школі. Київ : Видавництво «Перо», 184 с.
60. Старагіна І.П. (2020) Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі. *Навчально-методичний посібник*. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 58 с.
61. Таранченко О.М. & Найда Ю.М. (2013) Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник. Видавнича група «АТОПОЛ», 128 с.
62. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи (2019). Київ : Світоч, 339 с.
63. Ткаченко Т.О. (2018) Розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів у процесі вивчення української мови. Київ : Видавництво «Оріон», 192 с.
64. Хомін В.П. (2014) Методика формування пізнавальної активності учнів на уроках української мови. Київ : Видавничий дім «Освіта», 160 с.
65. Хриков Є.М. (2016) Управління навчальним закладом. *Навчальний посібник*. Видавництво «Знання», С. 22-23.
66. Чабайховської М.І. (2015) Педагогічні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мальва-ОСО, 188с.
67. Чередниченко Т.В. (2016) Індивідуалізація навчання як засіб стимулювання пізнавальної активності учнів. Львів : Каменярь, 152 с.

68. Шерстюк Л.В. (2019) Організаційно-педагогічні засади навчання професійного спілкування. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Педагогіка»*, С. 27-28.

69. Шишкіна Г.І. (2016) Психолого-педагогічні засади індивідуалізації навчання в початковій школі. Київ : Видавничий дім «Освіта», 232 с.

70. Яцишин І.М. (2013) Формування пізнавальних інтересів учнів на уроках української мови в початковій школі. Київ : Видавництво «Ранок», 144 с.

71. Яворська С.Т. (2014) Гуманізація навчально-виховного процесу: *Наук.-метод. зб.* Слов'янськ : СДПУ. Вип. XXI. С. 180–188.

72. Яворська С.Т. (2014) Становлення і розвиток методики навчання української мови як науки: аналіз ступеня дослідженості проблеми. *Наук.-метод. зб.* Слов'янськ : СДПУ. Вип. XXI. С. 180–188.